

Антонио ЈАКИМОВСКИ

МАКЕДОНСКИ ТИП СВЕТИЛКИ

Во овој текст е претставен тип на светилки кој за прв пат во 2005 година е издвоен како посебен и наречен Македонски тип светилки. (Јакимовски 2005, 2006, 59-65, 2007, 875-882.) Заедничко за типот е кружното тело со биконвексен профил, кое најчесто на десната страна има пластичен додаток кој служи како држалка. Дискот е обележан со пластично подигнат прстен, со кој е одделен од рамото на светилката и имаат релативно голем отвор за масло. Фитилникот на овој тип светилки е проширен на својот завршеток и е во форма на котва, по што е и карактеристичен, односно различен од останатите светилки од овој период. Исто така, профилот на фитилникот е многу нагласен во својот средишен дел, што е карактеристика на типот. Дното скоро без исклучок е прстенесто. Светилките од овој тип се исклучиво работени на грнчарско колце, а фитилникот е дополнително додаван. (Сл. 1.) Овој тип на светилки во големите збирки и каталози претставува непозната група. За разлика од тоа, локалитетите во македонскиот и денешниот грчки дел (ΔΡΟΥΓΟΥ – ΤΟΥΡΑΤΣΟΓΛΟΥ 1980; ΔΡΟΥΓΟΥ 1992, ΚΑΡΑΜΠΕΡΗ, et. al. 1997 ВЕЛЕНΗ, et. al. 1997) од Античка Македонија изобилуваат со овој тип на светилки. Во Република Македонија¹ овие светилки се наоѓани во Стоби,² Неготино³ (речиси како

единствен тип од II век пред н. е.) Демир Капија (исто така речиси како единствен тип од II век п.н.е.), (Vuckovic-Todorovic 1961, 229-269) Кавадарци, Прилеп, Битола, Охрид, Исар Марвинци, (Соколовска 1986) -каде застапеноста на овој тип светилки претставува (59%) од вкупно пронајдените светилки на овој локалитет од хеленистичкиот период) Вардарски Рид (Соколовска 1986; Митревски 2001; Blaževska 2005)⁴ (каде застапеноста на овој тип од вкупно пронајдените светилки од тој период е 60%) и тоа како најчест тип во македонско-хеленистичкиот период. На делот од античка Македонија кој денес е во Грција, случајот е идентичен, односно овој тип на светилки го има во Пела 37% (ΔΡΟΥΓΟΥ 1992)⁵ потоа во Верија исто така претставува бројна група (ΔΡΟΥΓΟΥ – ΤΟΥΡΑΤΣΟΓΛΟΥ 1980), Тесалоника (ΒΕΛΕΝΗ, et. al. 1997, 501-531.), Амфиполис и најјужно во Дион. (ΚΑΡΑΜΠΕΡΗ, et. al., 1997, 533-544.) Во Тесалија веќе овој тип на светилки го нема.⁶

а типот што е обработен е карактеристичен за II век пред н. е.

² Според увидот во збирката од Стоби.

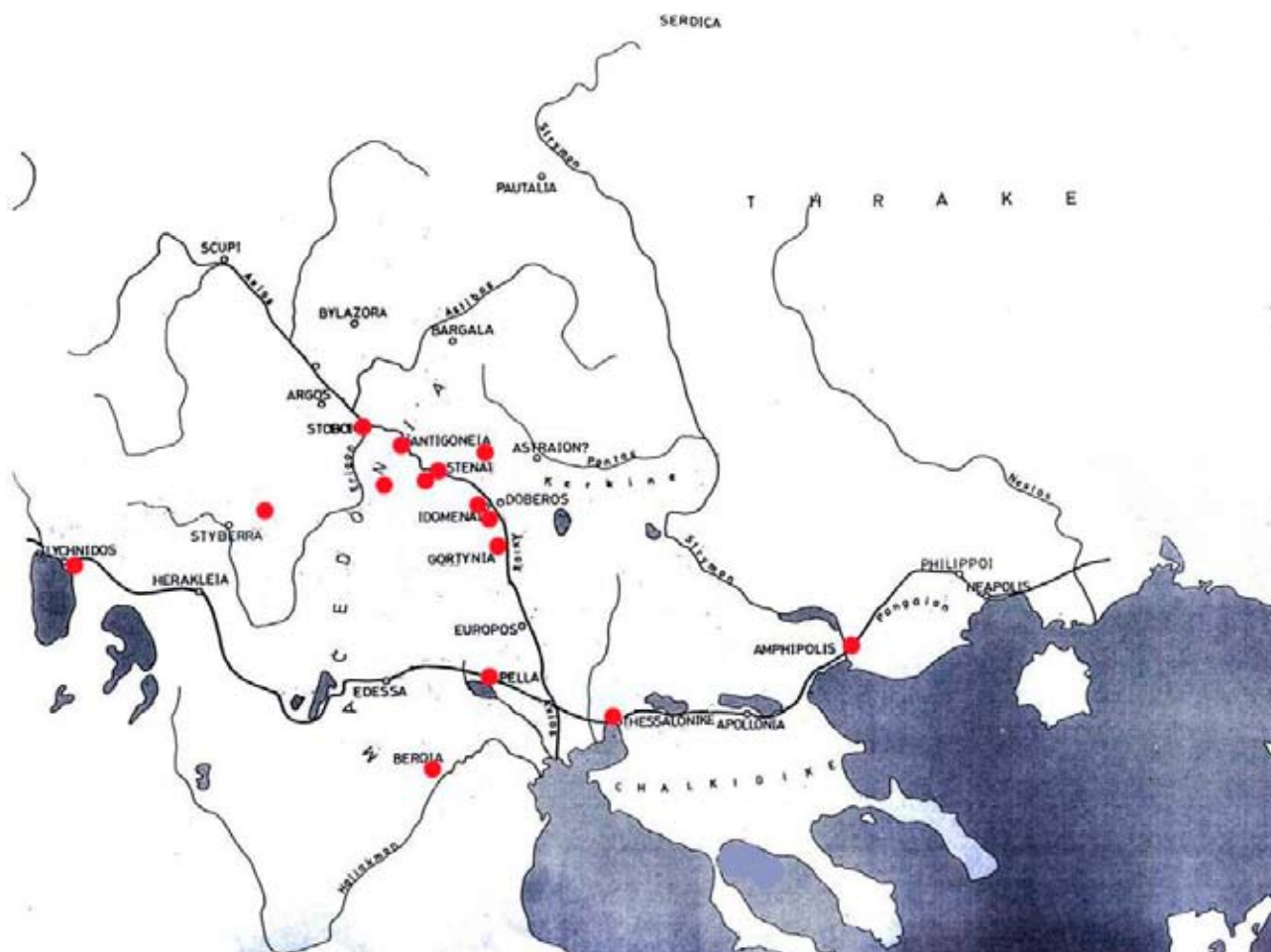
³ Според увидот во Музеј на град Неготино.

⁴ С. Блажевска, во својот магистерски труд "Населбинска керамика од Вардарски Рид" одбранет во 2006 на Филозофскиот факултет во Скопје ја потврдува локалната продукција; на ова место на колешката Блажевска, срдечно и се заблагодарувам за увидот на светилките пронајдени на археолошкиот локалитет Вардарски Рид.

⁵ Статистиката е направена според објавените светилки од археолошкиот локалитет Пела.

⁶ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΚΕΡΑΜΙΚΗ ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ, (2000).

¹ Од збирката на Музеј на Македонија во овој тип на светилки влегуваат вкупно 27 примероци, што претставува 44% од вкупниот број на светилки од хеленистичкиот период од оваа збирка. Процентот би бил уште поголем, ако се има во предвид дека неколку од светилките од тој период се од непознати локалитети, како и тоа дека при изработка на статистиката се земени сите светилки од последната четвртина на IV до крајот на I век пред н. е.,

Карта на распространетост на македонскиот тип светилки

Ваквиот процент на застапеност на овој тип светилки, секако зборува за вкусот и модата на населението кое во македонско-хеленистичкиот период живее на овие простори.

Локалното производство можеме да го потврдиме на Вардарски Рид и Исар Марвинци, а исто така утврдено е и во Верија и Пела. (ДРОУГОУ 1992, 60) Најверојатно овој тип на светилки се произведувал и на други локации во Македонија.

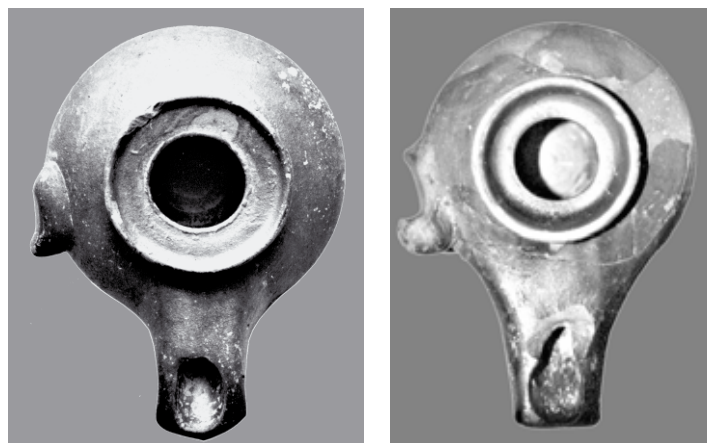
Од претходно изложеното, односно според просторот на кој се пронаоѓани, како и според нивното отсуство надвор од границите на Античка Македонија, како и процентуалната застапеност, јасно е дека станува збор за локален тип на светилки. Типот најверојатно е инспириран од светилките карактеристични за последната четвртина на III и во текот на II век п.н.е. кои се особено чести на малоазиските и атичките локалитети, а се присутни и на нашата територија (Сл. 2). (GOLDMAN 1950, 88; BRONEER 1930, 52-53; HOWLAND 1958, 99-101)

Типот стигнат кај нас како импорт, како што и претходно е споменато, на овие простори е

прифатен и локално произведуван, но и модифициран. Како посебен тип многу долго е во употреба. Освен според бројната застапеност, локалната изработка можеме да ја потврдиме со споредбата на глината од која се изработени некои од овие светилки, како и печењето во однос со локалната керамика за која со сигурност може да се каже дека се локално производство.

Од претходно изложеното, може да се заклучи дека матичната територија на производство, развој и варијации на овој тип светилки претставува територијата на Античка Македонија и поради тоа овој тип на светилки е наречен **"Македонски тип"**.

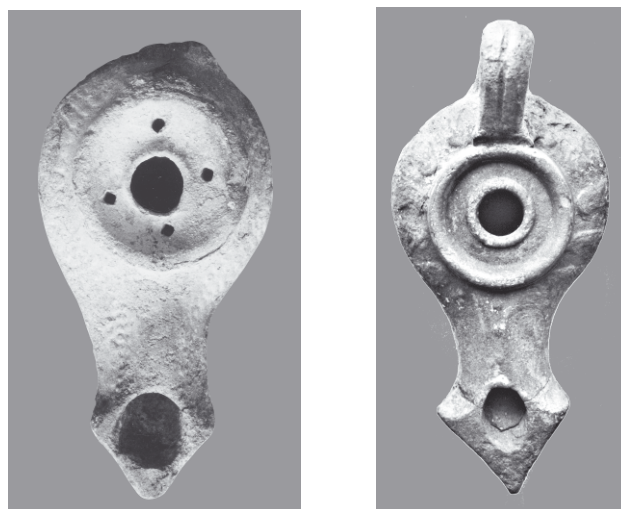
Датирањето можеме да го направиме според сличностите со понапред споменатиот тип кој им претходи на овие светилки. Горната граница, односно почетокот на производство е нешто подоцна од последната четвртина на III век п.н.е., поточно самиот крај на III или почетокот на II век п.н.е. Треба да се има во предвид дека на малоазискиот брег и Атина претходниот тип се појавува во последната четвртина на III век п.н.е. (GOLDMAN 1950, 88; BRONEER 1930, 52-53; HOWLAND 1958,

Сл. 2. Светилки кои претходат и служат како инспирација на македонскиот тип светилки.

Сл. 3. Ефески тип Б

Сл. 4. Ефески тип А

Сл. 1. Македонски тип светилки

Сл. 5. Варијанта А

Сл. 6. Варијанта Б

Сл.7. Варијанта Ц

Сл.8. Варијанта Д

Сл.9. Варијанта Е

99-101). Оваа датација односно крај на III почеток на II век п.н.е. може да се констатира и преку затворените гробни целини од Верија, (ДРОУГОУ – ТОУРАТΣΟΓΛΟΥ 1980, 135) како и според истражувањата во Пела, (ДРОУГОУ 1992, 60) Вардарски Рид (Mitrevski 2005, 72)⁷ и Исар Марвинци. (Соколовска 1986, 84-85)

Крајот на употреба на македонскиот тип светилки можеме да го утврдиме според калапните, односно ефеските светилки, со кои на овие простори настанува промена на начинот на изработка, при што одреден период му парираат, а подоцна и целосно го исфрлаат од употреба македонскиот тип светилки.

Овој тип често е пронаоѓан заедно со ефеските светилки, (Митревски 2001) кои се појавуваат во последната четвртина на II век п.н.е. (Сл.3) (HOWLAND 1958, 166-168) Тие се наоѓани со ефеските светилки тип А, кој во Атина престанува да се произведува по нејзиното уништување од страна на Сула околу 86 год. п.н.е. Веќе со ефеските светилки од типот Б не се пронаоѓаат (Сл. 4). (HOWLAND 1958, 168)⁸ Според тоа, датацијата на македонски тип светилки, би бил крајот на III век п.н.е., односно низ целиот II век п.н.е. и најдоцна во првата четвртина од I век п.н.е.

Македонскиот тип светилки со подетална анализа и поголем број на примероци, според одредени специфики можат да се поделат на неколку подтипови, кои секако се и хронолошки осетливи.

Така според формата, начинот на изработката и премазот, како најрани можат да се издвојат поелегантните светилки кои се и погрижливо изработени и имаат квалитетен премаз. Тие се со црна боја и метален сјај, и издвоени се како

⁷ Светилка од овој тип е пронајдена во затворена целина-објект- "Куќа со када" датирана со монети (Персеј и Тесалоника) ран II век п. н.е.

⁸ Овој тип го нарекува имитација на ефескиот тип.

варијанта А (Сл. 5). Датацијата на варијанта А е крајот на III век п.н.е., односно почетокот на II век п.н.е. и првата половина на II век п.н.е.

Варијанта Б (Сл. 6) која е и најчеста во типот има речиси еднакво тело во однос на димензиите на клунот. Тие се со квалитетен посен премаз, кој најчесто е со црвена или кафеава боја. Варијанта Б може да се датира околу средината на II век п.н.е.

Варијанта Ц (Сл. 7) се одликува со намалување на клунот кој е помал во однос на телото. Кај светилките од оваа варијанта се губи држалката на десната страна и најчесто не се бојат туку се оставаат во бојата на печењето. Карактеристични се за втората половина на II век п.н.е.

Кај варијанта Д (Сл. 8) соодносот на телото и фитилникот се како кај претходната варијанта, со тоа што имаат држалка на десната страна на телото. Отворот за долевање масло се зголемува и скоро се губи дискот на светилката. Исто како и кај претходната варијанта светилките најчесто не се бојат, односно ја имаат бојата на печењето. Датацијата на оваа варијанта е втората половина и самиот крај на II век п.н.е.

Варијанта Е (Сл. 9) е карактеристична за самиот крај на типот. Изработката кај оваа варијанта е со најгруба обработка и го навестува крајот на типот. Кај оваа варијанта на светилки доаѓа до зголемување на фитилникот во однос на телото, а исто така и профилот на фитилникот екстремно се зголемува во средишниот дел и ја допира површината на која стои светилката.

За подетално хронолошко определување на варијантите на Македонскиот тип светилки секако се потребни поголем број на примероци од овој тип, како и поцелосни резултати од понатамошните истражувања.

Корисѝена Литѝераѝура:

- Π. ΒΕΛΕΝΗ, ετ. αλ. (1997), ΑΡΧΑΙΑ ΑΓΟΡΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ: Η ΣΤΡΩΜΑΤΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΚΙΝΗΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ, ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ ΣΤΕ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗ 10 Β, 1996, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ (1997) 501–531.
- **S. BLAŽEVSKA, (2005)**, *Acropolis Sector*, Research 1999-2000, Vardarski Rid Vol. I, Skopje (2005) 209-228.
 - **O. BRONEER, (1930)**, *Terracotta Lamps*, Corinth IV, 2, Cambridge, Massachusetts (1930).
 - **Σ. ΔΡΟΥΓΟΥ, (1992)**, ΑΝΑΣΚΑΦΕ ΠΕΛΛΑΣ 1957-1964, ΟΙ ΠΗΛΙΝΟΙ ΛΥΧΝΟΙ, ΑΘΗΝΑΙ (1992).
 - **Σ. ΔΡΟΥΓΟΥ, – Γ. ΤΟΥΡΑΤΣΟΓΛΟΥ, (1980)**, ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΛΑΞΕΥΤΟΙ ΤΑΦΟΙ ΒΕΡΟΙΑΣ, ΑΘΗΝΑΙ (1980).
 - ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΚΕΡΑΜΙΚΗ ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ, ΑΘΗΝΑ (2000).
 - **H. GOLDMAN, (1950)**, *The Lamps, Excavations at Gözlü Kule*, Tarsus, vol. I, text, The Hellenistic and Roman Periods, Princeton (1950) 84-134.
 - **H. GOLDMAN, (1950)**, *The Lamps, Excavations at Gözlü Kule*, Tarsus, vol. I, plates, The Hellenistic and Roman Periods, Princeton (1950) 93-113.
 - **R. H. HOWLAND, (1958)**, *Greek lamps and their Survivals*, The Athenian Agora vol. IV, Princeton (1958).
 - **Α. ЈАКИМОВСКИ, (2005)**, *Светилки од збиркајѝа на Музеј на Македонија*, магистерски труд одбранет во (2005) година, на Филозофскиот факултет во Скопје.
 - **Α. ЈАΚΙΜΟVSKI, (2006)**, *The Macedonian Type of Lamps*, Macedonian Heritage № 27, 59-65, Skopje (2006).
 - **Α. ЈАΚΙΜΟVSKI, (2007)**, *The Macedonian Tipe of Lamps*, *Skripta Praehistorika*, Situla 44, 875-882, Ljubljana (2007).
 - Μ. ΚΑΡΑΜΠΕΡΗ, ετ. αλ. (1997), ΤΟ ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ ΣΤΟ ΓΑΛΕΡΙΑΝΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ, ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ ΣΤΕ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗ 10 Β, 1996, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ (1997) 533–544.
 - **Д. МИТРЕВСКИ, (2001)**, *Сѝаѝаромакедонскиоѝ ѝрад на Вардарски Рид*, Скопје (2001).
 - **D. MITREVSKI, (2005)**, *Vardarski Rid*, Research 1995-2004, Vardarski Rid, Vol I, Skopje (2005).
 - **В. СОКОЛОВСКА, (1986)**, *Исар-Марвинци и Повардарјеѝо во анѝичко време*, Скопје (1986).
 - **D. VUČKOVIĆ-TODOROVIĆ, (1961)**, *Antička Demir Kapija*, Starinar XII, Beograd (1961) 229-269.

Antonio Jakimovski

MACEDONIAN TYPE OF LAMPS

Summary

The Macedonian type of lamps in Republic of Macedonia are found at Stobi, Negotino (almost as a unique type from the 2nd century BC), Demir Kapija (likewise as a unique type from the 2nd century BC), Kavadarci, Prilep, Bitola, Ohrid, IsarMarvinci - where this particular type from the total of excavated lamps from the Macedonians-Hellenistic period is present by (59%) and is the most common type during this period.

The case is identical on the territory of Ancient Macedonia that presently is in frames of Greece. Namely, these types of lamps are found at Pella 37%, also in a large group in Veroia, Thessaloniki, Amphipolis and far south as Dion. In Thessaly this type of lamps is not present. Strong testimony that this is a local type of a lamps is the locations of the findings, the percentage of the presence of these finds, as well as the absence of this type out side the boundaries of Ancient Macedonia.

The lamp type most probably was inspired by the lamps which were characteristic for the last quarter of the 3rd century and throughout the 2nd century BC, and are especially common on the sites in Asia Minor and Attica, but are also present on our sites as well. It can be assessed that the place of origin, production and development of the variations of this type of lamps was the territory of Ancient Macedonia from which the appellation "*Macedonian type*" was coined. These lamps date from the late 3rd century BC, the whole 2nd century BC, and are present as late as the first quarter of the 1st century BC.

Determined as earliest specimens according to the form, the material in which they were made and the glaze are the lamps in a more elegant manufacture and fine glaze. Classified as variation **A**, these are distinct by the black color, and a metallic shine and date from the end of the 3rd century BC, and early and first half of 2nd century BC. The variation **B** which is the most common type has a body equivalent in size of the nozzle. These lamps are executed with a fine glaze are usually red or brown in color, and date around about the middle of the 2nd century BC. The variation **C** is distinct by the reduction of the nozzle in relation to the body. These types of lamps lose the handle on the right side, and generally were not colored, but were left in the baking color. They are characteristic for the second half of the 2nd century BC. The variation **D** is like the previous variation, however with a handle on the right side of the body. On these lamps the pouring hole for the oil is enlarged and the discus is nearly lost. Like in the previous variation the lamps are not colored and retain the baking color. This variation can be dated to the second half and the late 2nd century BC. The variation **E** is distinct for the last phase, the fabrication has a rough finish and is an indication for the termination of the type. This variation is characterized by enlargement of the wick section in relation to the body, as well as and the profile of the wick section, which has become wider in the middle and touches the surface on which the lamp sits.